

УДК 343.222.343.541

Ю. В. АЛЕКСАНДРОВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ЩОДО НОВОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО ПРОБАЦІЮ”

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 47(4), с. 47–50

Наведено аналіз та деякі зауваження з приводу застосування новоприйнятого Закону України “Про Пробацію”.

5 лютого 2015 р. було прийнято Закон України “Про пробацію” [1] (далі — Закон). Завершилась довготермінова 8-річна епопея розробки проекту закону, його обговорення науковцями і практиками, а також пробне втілення в життя. Цьому передувало багаторічне (починаючи з 1990-х років) вивчення інституту апробації, його особливостей у різних країнах, насамперед європейського континенту.

На базі цього було, мабуть, сприйнято в згаданому законі чимало раціонального, що містилося у зарубіжному законодавстві, передусім у шведському, із врахуванням особливостей нашого сьогодення. Закон набрав чинності з 27 серпня 2015 р.

Термін “пробація” походить від латинського *probatio* (доказ, засіб доказування, судове слідство), який з часом був запозичений англійською мовою (probation) і став розумітися як “випробування”.

У Великій Британії, США інститут пробації існує більше 200 років, потім він поширився на багато інших країн світу, де й існує з певними відмінностями.

Особливо широко інститут пробації застосовується в США, де в пробаційному режимі постійно перебуває кілька мільйонів засуджених. Контроль за поведінкою особи, засудженої без позбавлення волі, здійснюється працівниками окремої служби пробації.

Федеральна служба пробації США перебуває у складі Департаменту юстиції. У 2011 р. у системі пробації США перебувало 7,4 млн громадян.

Як правило, пробація може застосовуватися лише в разі вчинення нетяжкого злочину, але й не виключається навіть у випадку вчинення особливо тяжких злочинів. Зазвичай термін пробації не має перевищувати п'ять років.

Заробітна плата офіцера пробації становить 50–100 тис. дол. на рік, працівників пробації — держслужбовців — 78 тис. дол. на рік.

Один офіцер пробації здійснює нагляд у середньому щодо 50 осіб.

Протягом року ним складається до 500 досудових рапортів з рекомендаціями щодо обрання міри покарання та 500 рапортів про можливість застосування застави (після про-

веденого дослідження) [1]. Хотілося б зауважити, що такий обсяг роботи викликає сумнів у її високому і належному рівні.

Згідно із п. 6 ст. 2 Закону пробація визнається як система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до Закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого.

Закон (ст. 8) розрізняє три види пробації: досудова пробація; наглядова пробація; пенітенціарна пробація.

Щодо *наглядової пробації*, то вона постійно здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією, хоча згідно з Законом її повноваження і обов'язки розширені насамперед за рахунок соціально-виховних заходів щодо засуджених і звільнених від покарання з випробуванням.

Згідно із п. 3 ст. 10 Закону орган пробації під час наглядової пробації реалізує пробаційні програми стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

Пробаційна програма (п. 7 ст. 2 Закону) призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити.

До реалізації пробаційних програм можуть залучатися підприємства, установи та організації незалежно від форм власності (п. 4 ст. 10 Закону). Треба вважати, що йдеться найперше про благодійні, релігійні, волонтерські організації, а також структури, де працює засуджена без позбавлення волі особа.

Щодо *досудової пробації*, то це новий інститут в нашому законодавстві, який був невідомий ані імператорському російському праву, ані праву часів радянської влади. Згідно із ст. 9 Закону досудова пробація — це забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності. Для підготовки досудової

доповіді персонал органу пробації має право отримувати інформацію про обвинуваченого від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів та від громадян.

Досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити: соціально-психологічну характеристику, оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Обвинуваченому надається можливість брати участь у підготовці досудової доповіді, участь особи в якій полягає у наданні персоналу органу пробації інформації, необхідної для підготовки такої доповіді. Так сказано в Законі. Тож інститут досудової пробації викликає певні сумніви стосовно своєї доцільності.

Адже щорічно судами держави розглядається велика кількість кримінальних справ. Підготовка обґрунтованої досудової доповіді по кожній справі, якщо ставитись до цього серйозно (інакше і бути не може), вимагатиме наявності великої кількості працівників органів пробації. Причому працівників високої кваліфікації: юристів, психологів, соціологів, медиків. Мабуть очевидно, що за нинішніх умов це практично нереально. Найімовірніше, ця діяльність може перетворитися у формальність, особливо маючи на увазі, що Закон дає можливість обвинуваченому брати участь у підготовці досудової доповіді, що ставить під сумнів об'єктивність цього важливого документа.

Мимоволі виникає думка про доцільність участі обвинуваченого у складанні обвинувального акта.

Мабуть, варто погодитись із В. Яценко, який зауважує: "Встановлюючи процедуру досудової пробації, законодавець не взяв до уваги, що характеристика особи обвинуваченого, а також можливість чи неможливість його виправлення без ізоляції від суспільства встановлюється і оцінюється виключно судом, і тільки на підставі всіх обставин справи. Таким чином, оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення органом пробації, а фактично кримінально-виконавчою інспекцією, в тому числі надан-

ня нею висновку про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк уявляється з процесуальної точки зору неможливою, оскільки таку оцінку і такі висновки дає тільки суд і тільки в передбаченому процесуальним законом порядку. Незрозуміло також яким чином варто вчинити суду у випадку незгоди однієї або обох сторін з досудовою доповіддю” [2].

Справді, чи не суперечить таке завдання органу пробації положенню ст. 124 Конституції України “Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається”.

Нарешті, третім видом пробації є *пенітенціарна пробація* – підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання (п. 1 ст. 11 Закону).

Орган пробації спільно з державними та органами місцевого самоврядування сприяють засудженим, які готуються до звільнення у: визначенні місця проживання після звільнення; влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених; госпіталізації до закладів охорони здоров’я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги; працевлаштуванні працездатних осіб (п. 2 ст. 11 Закону).

Щодо цього виду пробації теж є певні сумніви. Адже і до цього часу в установах виконання покарань у наявності були співробітники, які відповідали за цю частину роботи. Вони мали можливість постійно контактувати із засудженими, всебічно вивчаючи їх протягом тривалого часу.

Згідно із ст. 156 КВК України не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання адміністрація установи виконання покарань передає в територіальні органи міністерства юстиції України і центри зайнятості населення інформацію для організації трудового і побутового влаштування засудженого за обраним ним місцем проживання. В установах виконання покарань організуються курси підготовки засуджених до звільнення.

Щодо соціальної адаптації і соціального патронажу відносно осіб, звільнених після відбуття покарання з установ, які його виконували, то ці питання вирішуються Законом України “Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк” і низкою підзаконних актів, де чітко визначені суб’єкти соціального патронажу.

Справедливе і зауваження В. Яценко про сумнівну доцільність покладання на орган пробації обов’язку збору всіляких характеризуючих обвинуваченого документів у той час, коли з цим завданням слідчі, прокурор, адвокат і самі непогано справляються [Там само].

Слушно зауважити щодо відхилення рекомендацій, що публікувалися в ЗМІ, про доцільність внесення в функції пробації такої інституції, як примирення сторін (потерпілого і обвинуваченого в разі усунення претензій одного до другого). Адже це функція суду (Розділ VI КПК України), а також оплати за рахунок підозрюваного, обвинуваченого видатків роботи пробаційної служби.

Сумнівною здається також теза, висловлена на сторінках видання “Закон і обов’язок”: ...з економічної точки зору утримання пробації для держави дешевше, ніж витрати на утримання місць позбавлення волі [3].

У принципі це очевидно. Також не може бути безпідставного засудження до покарань, не пов’язаних з утриманням в установах виконання покарань осіб, які на це не заслуговують, тільки тому, що це обійдеться дешевше.

Закон (ч. 2 ст. 65 КК) декларує: особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів.

Загалом життя покаже дієвість окремих положень Закону “Про пробацію”, мабуть, необхідно буде внести певні зміни і доповнення у цей закон і підготовлені на його підставі підзаконні акти. Ймовірно, що лякатись цих змін не потрібно, адже як би там не було, у нас свої традиції і далеко не завжди неприйнятні доробки в галузі практики роботи правоохоронних органів.

Згадаємо постулат римського права “Ad ea debeat adaptari jus, quae prequenter eveniunt”

(Право слід застосовувати до тих випадків, які відбуваються часто).

Література

1. Закон України "Про пробацію" від 5 лютого 2015 р. // Голос України. — № 35. — 26.02.15. — С. 12.

2. Янчук О. Міжнародний досвід: Сполучені Штати Америки // Закон і обов'язок. — 2011. — № 2. — С. 4–5.

3. Яценко В. Пробация: реальная реформа или видимость изменений? [Электронный ресурс] / В. Яценко // Юрист & закон. — 2015. — № 9. — Режим доступа: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA007808

4. Усик Н. Перспективи впровадження пробації в Україні / Н. Усик // Закон і обов'язок. — 2015. — № 25. — С. 3.

Закон України "Про пробацію" треба вітати, але й прискіпливо вивчати його вплив на стан злочинності, своєчасно корегуючи окремі положення цього акта.

Закон Украины "О пробации" нужно приветствовать, но и тщательно изучать его влияние на преступность, своевременно корректируя отдельные положения этого акта.

The Law of Ukraine "On probation" should be welcomed, but also carefully study its impact on the crime in time to managing some provisions of this act.

Надійшла 23 листопада 2015 р.